

hogy a néző impressziójának (ti. hogy a film jó vagy rossz, tetszik vagy nem tetszik) nincsen igaza. Lehet, hogy a kritikus más véleményen van, mint a nézők egy része — talán nagyobb része — s lehet, hogy még mindig a kritikusként van igaza; de az lehetetlenség, hogy a kritikus, mint néző más véleményen legyen, mint a kritikus, aki papírra veti gondolatait.

A művészeti kritika művelése általában egy művészeti ág történetének, szabályainak, technikájának ismeretét tételezi fel, kívánja meg; a színház többét; a film a legtöbbét. Színházi játékok, rendezői koncepció, irodalmi alkotás, zene, fényképezés, díszlet és trükkök, vágás és beállítás — mindez, amivel a film-produkciónál számolni kell s ezen felül még egy egészen modern és születése óta rohamosan, folytonosan fejlődő technikai eljárás eredményeinek és lehetőségeinek latolgatása — általában anélkül, hogy a filmkritikusnak az amatőrfényképészetten túlmenő technikai tapasztalatai lennének. Persze, filmkritikusnak is nem az az első feladata, hogy maga rendezett vagy fotográfált legyen filmet, hanem az, hogy a rendező, az operatőr munkáját felismerni, értékelni tudja, még fokozottabban, mint a többi művészeti ágakat, amelyek a film alkotá-

sában részt vesznek, hiszen épp e kettő választja el döntően a filmet a benne részt vevő részművészetektől.

Végül még egy, talán merésznek ható gondolat, melyet azonban az élet diktál: a világ filmtermése, a mozik filmanyaga két élesen elváló részre oszlik s egy harmadikra, mely a kettő között fluktuál. Egyfelől vannak az igazi művészi filmek, amelyek a valóság sajátos vízióját adják s egy művész-kollektíva összehangolt temperamentumán keresztül töményen ábrázolják a világot; másfelől pedig a film-kereskedelmi termékek, amelyek a nézők által jól ismert, gyakorolt és megszokott nyelven mondanak el közhelyeket (kapitalista országokban általában kapitalista, szocialista országokban általában szocialista közhelyeket) az életről s az emberi kapcsolatokról. Hiba, ha a kritikus az egyiket a másik mércéjével méri, s ez könnyen groteszk eredményre vezethet. Mind a kettőnek megvan a létjogosultsága, mint a szimfóniának és a térzenének; a kritikus első feladata: felismerni, mit hall, s eleve figyelmeztetni a nézőt: emelkedett lélekkel készüljön a művészi élményre, vagy többé-kevésbé kellemes másfél órában részesedhetik, mely elősegíti az emésztést.

NAGY PÉTER

TUDOMÁNY VAGY MŰVÉSZET! (HOZZÁSZÓLÁS A FILMKRITIKA VITÁJÁHOZ)

Tudomány, vagy művészet-e a kritika? Nagy Péter egyértelműen művészetnek nevezi. Igaz, hogy szekunder művészetnek, ezzel egy új, elintézetlen problémát dob a vitába, azt tudniillik, hogy lehet-e a művészet egyáltalán: szekunder?

Bizonyos, hogy a jó kritika két-arcú műfaj. És bármelyik oldala túllhangsúlyozásának megvannak a veszélyei. Mint kritikus és gyakorló író legszívesebben így foglalnám össze a problémát, a tréfa mögé bizonyos élettapasztalatot rejtegetvén: ha én írom a kritikát, legyen művészet, ha rólam írják, legyen inkább tudomány.

Ha én írom a kritikát, legyen művészet. Első személyben merek fo-

galmazni, mert azt hiszem, minden a hivatását komolyan vevő kritikus így tapasztalta: húsz éve üzöm ezt a mesterséget s ez nyilván elég idő volt bizonyos szakmai rutin elsajátítására, mégis mérhetetlenül szenvedek, gyámoltalanul ülök az üres papír előtt és ügyefogyott kezdőnek érzem magam, ha olyan műről kell írnom, amely iránt — vagy amelylyel szemben — nem vagyok elfogult. Megaláztatott érzem a mesterség megvetésre-méltó oldalát. Elképzelhető-e egy mű megfelelő interpretálása bizonyosfokú termékeny hamisítás nélkül, amit a magaméból csempészek hozzá? Hiszen az érdeklődés első feltétele a torzítás: magamra vonatkoztatni, ami nem

rám vonatkozik. Húszéves szakmai gyakorlat ellenére, vagy talán éppen ennek alapján ma már nem vállalkozom olyan mű megbíráására, amelyet nem egyenesen nekem írtak. Minden más: a valósággal való összehasonlítás lehetősége, a művészi állásfoglalás kérdése, a mű objektív megformálásának problémája ezt az elemi megértést feltételezi. Igazat csak akkor mondhatok valamiről, ha képes vagyok a magamévá hamisítani.

De ha rólam szól a kritika, akkor legyen inkább tudomány. Mert van valami gyanús, veszedelmes, elfogadhatatlan is ebben a hamisításban, amely a kritikát művészetté emeli. Kitehetjük-e a művek értékelését a szubjektivitás csapongó hullámainak? (Különösen persze saját műveinkét?) Nagy alkotók nagy kritikai tévedései figyelmeztetnek erre a veszélyre: vajon helyesen értékelt-e Goethe Petőfi, Kleistet Goethe? Mint alkotó, elvárom a kritikustól, hogy művem erényeire és hibáira helyesen mutasson rá. És ez nem dicséret vagy megrovás kérdése. Megint első személyben merek beszélni, mert megint biztos vagyok benne, hogy minden a hivatását komolyan vevő író így tapasztalta: nincs bosszantóbb, sőt megalázóbb, mint a félrefogott dicséret. Egyetlen mozzanatnak kiemelése, amelyről én magam tudom, hogy gyöngébb, arra kényszerít, hogy megszakadó szívvel lemondjak az összes többi elismerésnek hitelességéről. — Nem ért hozzá — mondom, és ezzel a megfogalmazással máris egy objektív kritika követelését támasztom vele szemben.

És ez az ellentmondás mégiscsak látszólagos. Feloldása nem a szubjektív egybehangoltságban van — nagyon különböző természetű, művészi igényű, sőt világnézeti kritikusok kérték egy-egy mű helyes megértésére —, hanem az esztétikai élmény objektív egyöntetűségében. Petőfi haragudott Goethe-re és bizonyára tévedett, amikor békasónak nevezte a szívét, de ő sem tudott kitérni lángelméjének hatása alól, pontosabban annak elismerése elől, amivel Goethe a világ esztétikai megismerésének és megérezésének határait kibővítette. Tisza István,

aki Ady költészetével szemben egy úgyszólván külön ellene indított folyóirat hasábjain folytatta a harcot, külön megértője — s így bizonyos szempontból kritikusa — volt Ady géniuszának, mint akik annak idején a Duk-duk afféért lelkesedve dicsérték Adynak a pesti kávéház elleni állítólagos indulatait. Az igazi kritikus százfélé okból haragudhatik egy-egy műre vagy éppen művészre: mégis felismeri azt az esztétikai élményt — amely adott esetben lehet negatív is, persze, nem abban az értelemben, hogy gyöngének tartja, hanem abban az értelemben, hogy heves védekezésre ingerli — és természete szerint velezdül vagy ingerülten kizárja magából. Az igazi művészt érintheti az igazi kritika kellemesen vagy kellemetlenül, elfogadhatja vagy visszautasíthatja a kritikus véleményét, de ha a kritika igazi, mégiscsak ezt kell mondania: ez az ember megértette, ami bennem a legsajátabb, mert az ragadja magával, vagy az kényszeríti védekezésre. Tanulással az alkotó számára csak az ilyen kritika szolgál, ellentétben a szubjektív lelkesedés vagy indulat költői szókepeivel, vagy a magát objektívnak és társadalmi valló kritika készen kapott, áltudományos dogmáival. Tanulságos még akkor is, ha az ellenség kritikája: abból ismeri meg igazán műve erejét. (Ami persze nem jelenti azt, hogy az ellenséges kritikának nyilvánosságot kell biztosítani: úgyszólván megírja a véleményét névtelen levélben.)

És ebben a tekintetben egyéni alkotó és alkotó kollektíva, egyéni kritika vagy kialakult közvélemény különbsége nem nagy. Nagy Péter a nézők egy részéről beszél, akinek véleményével szemben a kritikusnak talán igaza van. Nos, Nagy Péter megfogalmazása máris feltételezi, hogy a nézőknek nemcsak ez az egy része alkot véleményt, és nyilván van egy olyan néző-kollektíva is, amelynek véleményét a kritika — a helyes kritika! — legalább megközelítően kifejezi. Alkotó és alkotóközösség dolga, hogy megfigyelje: kinek a hangjáról van szó, a nézők mely részéről. S ebből vonja le következtetéseit.

KESZI IMRE